

**КРИПТО-АКТИВЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИНИШИ
ЎЗБЕКИСТОНДА: ЖОРИЙ ҲОЛАТ ВА ИСТИҚБОЛЛАР****Иминов Абдурасул Абдулатипович**

Рақамли технологиялар ва ахборот хавфсизлиги кафедраси бошлиғи,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси,
физика-математика фанлари номзоди, подполковник.

Рахмонбердиев Бобирхон Баходир ўғли

Рақамли технологиялар ва ахборот хавфсизлиги кафедраси ўқитувчиси,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси,
лейтенант.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15522444>

Аннотация. Крипто-активы становятся важным элементом цифровой экономики. В данной статье рассматриваются особенности их правового регулирования в Узбекистане, включая законодательные акты, лицензирование, существующие риски и перспективы дальнейшего развития. Особое внимание уделено вызовам, с которыми сталкивается государство, и предлагаемым мерам по их решению.

Аннотация. Крипто-активлар рақамли иқтисодиётнинг муҳим элементи айланиб бораётган. Ушбу мақолада Ўзбекистонда уларни ҳуқуқий тартибга солиш хусусиятлари, шу жумладан қонунчилик ҳужжатлари, лицензиялаш, мавжуд хавфлар ва келгуси ривожланиш истиқболлари кўриб чиқилган. Давлат дуч келаётган муаммолар ва уларнинг ечимлари бўйича таклиф этилган чораларга алоҳида эътибор қаратилган.

Abstract. Crypto-assets are becoming an essential element of the digital economy. This article examines the specifics of their legal regulation in Uzbekistan, including legislative acts, licensing, existing risks, and prospects for further development. Special attention is given to the challenges faced by the state and proposed measures for their resolution.

Ҳозирги рақамли иқтисодиёт крипто-активлар, жумладан, криптовалюталар ва токенларни ўз ичига олган ҳолда, молиявий операциялар ва иқтисодий фаолият учун янги имкониятлар яратишда фаол интеграциялашмоқда. Шу билан бирга, уларнинг хавфсизлик, қонунийлик ва барқарорлик масалаларига доир ҳуқуқий тартибга солиш бўйича саволлар юзага келмоқда. Глобал тенденцияларни инобатга олган ҳолда, Ўзбекистонда мазкур соҳани тартибга солиш учун қонунчилик базасини шакллантириш бўйича фаол чоралар кўриломоқда. Ушбу мақола Ўзбекистонда крипто-активларни ҳуқуқий тартибга солишнинг жорий ҳолати, муаммоли жиҳатлари ва ривожланиш истиқболларини таҳлил қилишга бағишланган.

Крипто-активлар: таъриф ва ўзига хос хусусиятлар

Бугунги кунда рақамли технологияларнинг ривожланиши крипто-активларни фойдаланувчилар мақсадларига эришиш учун муҳим воситага айлантирди. Тарихий нуқтаи назардан олганда, пул маҳсулотлар (гўшт, туз, дон) билан айирбошлашдан то қимматбаҳо металлларга, кейин эса олтин билан таъминланган қоғоз пулларгача узок ривожланиш йўлини босиб ўтган. XX аср ўрталарида кўпчилик давлатлар олтин стандартидан воз кечиб, иқтисодий эҳтиёжларга қараб пул чоп этишни бошладилар, бу эса инфляция ва дефляцияга олиб келди.

Эволюция электрон пуллардан бошланди, улар молиявий операцияларни рақамлаштириш натижаси сифатида вужудга келди. Электрон пуллар илк бор

марказлашган назорат тизими сифатида, марказий банклар томонидан бошқарилган ҳолда пайдо бўлди. Бироқ, фойдаланиш вақти, комиссия ва лимитлар каби чекловлар децентрализован рақамли пулларни яратишга туртки бўлди. 2008 йилда Сатоши Накамото томонидан биринчи криптовалюта — Bitcoin концепциясини тақдим этувчи иш эълон қилинди.

Криптовалюта — бу фақат рақамли ёки виртуал шаклдаги валюта бўлиб, Интернет орқали мавжуд бўлади. У блокчейн технологиясини қўллаб-қувватлайди, бу эса операцияларнинг шаффофлиги, хавфсизлиги ва децентрализациясини таъминлайди. Асосий хусусиятлари:

- Географик ёки регулятив чекловларсиз фойдаланувчилар учун тўлиқ очиқлик.
- Марказий бошқарув органининг йўқлиги, бу фирибгарлик хавфини минимал даражага туширади.
- 24/7 режимида ишлаш имконияти.
- Криптографик усуллар орқали маълумотларни юқори даражада ҳимоя қилиш.

Тарихий шарҳ

Биринчи криптовалюталар 2009 йилда Bitcoin яратилиши билан пайдо бўлди. У децентрализацияланган хусусияти ва блокчейн технологияларининг шаффофлиги туфайли инкилобий молиявий воситага айланди. Ўзбекистонда крипто-активларни ҳуқуқий тартибга солишни ривожлантириш яқинда бошланди. 2022 йилда крипто-биржалар, майнинг-пуллар ва бозорнинг бошқа иштирокчилари учун лицензиялашга қаратилган илк қонунчилик ҳужжатлари қабул қилинди.

Тартибга солишнинг асосий жиҳатлари

1. Крипто-активларнинг тушунчаси ва уларнинг ҳуқуқий мақоми. Ўзбекистон Республикаси Истиқболли лойиҳалар миллий агентлиги директорининг 2022 йил 14 июлидаги №32-сонли буйруғига мувофиқ, крипто-актив маълумотларнинг тақсимланган реестрида мавжуд бўлган, қиймати ва мулкӣ ҳуқуқлари бўлган рақамли ёзувлар мажмуаси сифатида белгиланган. Бироқ, крипто-активларнинг ноқонуний айланмаси қуйидаги жиноятларга олиб келиши мумкин:

- Банк карталари билан боғлиқ фирибгарлик ва ўғрилик.
- Наркотик воситалар ва психотроп моддалар савдоси.
- Терроризмни молиялаштириш.
- Пора бериш ва пора олиш.
- Жиноий даромадларни легаллаштириш.
- Ўқотар қуролларнинг ноқонуний айланмаси.

2. Фаолиятни лицензиялаш.

ИЛМА директорининг 2024 йил 5 декабридаги №100-сонли буйруғига мувофиқ, крипто-активлар соҳасидаги фаолиятни амалга ошириш учун лицензия олиш талаб этилади. Лицензия тўловлари миқдори:

- Крипто-биржа учун: 73 400 базавий ҳисоб-китоб миқдори (27 млрд. 525 млн. сўм).
- Майнинг-пул учун: 3 000 базавий ҳисоб-китоб миқдори (1 млрд. 125 млн. сўм).
- Крипто-депозитарий учун: 7 000 базавий ҳисоб-китоб миқдори (2 млрд. 625 млн. сўм).
- Крипто-дўкон учун: 3 700 базавий ҳисоб-китоб миқдори (1 млрд. 387 млн. 500 минг сўм).

3. Қонунбузарликлар учун жавобгарлик.

Крипто-активлар соҳасидаги қонунбузарликлар учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик чоралари кўзда тутилган. Хусусан:

Маъмурий жавобгарлик:

○Крипто-активларнинг ноқонуний айланмаси ёки лицензиянинг йўқлиги учун — активларни мусодара қилиш ва 15 суткагача маъмурий қамоқ ёки 20 дан 30 базавий ҳисоб-китоб миқдоригача жарима.

○Аноним крипто-активлар билан операциялар учун — мансабдор шахсларга 30 дан 40 базавий ҳисоб-китоб миқдоригача жарима.

Жиноий жавобгарлик:

○Такрорий ёки йирик миқдордаги ноқонуний айланма учун (345 млн. сўмдан юқори) — 400 базавий ҳисоб-китоб миқдоригача жарима ёки 5 йилгача озодликдан маҳрум қилиш.

○Жуда йирик миқдордаги (575 млн. сўмдан юқори) ёки хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда содир этилган ҳолатларда — 7 йилгача озодликдан маҳрум қилиш.

4. Халқаро тажриба.

Дунёда крипто-активларни тартибга солиш жуда фарқ қилади. Хитой ва Бангладешда криптовалюталар тўлиқ тақиқланган, ва улардан фойдаланиш қонун билан жазоланади. АҚШда эса крипто-активлар қонуний бўлиб, иқтисодиётда фаол қўлланилади. Сальвадор эса биринчи бўлиб Bitcoin'ни расмий тўлов воситаси сифатида тан олган давлатдир.

Ўзбекистон халқаро тажрибани ўрганиб, ўзининг самарадорлигини исботлаган элементларни жорий қилишга интилаётган давлатлардан бири ҳисобланади. Хусусан, криптовалюталар нархининг кескин ўзгаришини олдини олиш ва истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган ёндашувлар кўриб чиқилмоқда.

Муаммолар ва чақириқлар

Крипто-активлар Ўзбекистонда қатор ютуқларга эришган бўлса-да, улардан фойдаланиш бир қатор муаммолар билан боғлиқ. Асосий чақириқлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

• Криптовалюталарнинг юқори ўзгарувчанлиги.

Крипто-активлар жуда катта нарх ўзгаришларига дучор бўлиб, бу фойдаланувчилар ва инвесторлар учун хавф туғдиради. Бу ҳолат кўпинча тажрибасиз фойдаланувчиларнинг молиявий йўқотишларига олиб келади.

• Ноқонуний операциялар.

Криптовалюталар пул ювиш, терроризмни молиялаштириш ва бошқа ноқонуний ҳаракатлар учун фойдаланилади. Масалан, 2023 йилда Андижон шаҳрида Суриядаги террорчи ташкилотларга криптовалюта орқали маблағ ўтказган шахс қўлга олинган. У рақамли платформалардан фойдаланиб, 7 150 АҚШ доллари ва 41 миллион сўмни халқаро валютага айирбошлаб, террорчи ташкилотларга етказган. Бу ҳолат криптовалюталар транзакцияларини назорат қилиш ва улардан экстремистик фаолият учун фойдаланишнинг олдини олиш зарурлигини кўрсатади.

• Халқаро стандартлар билан етарлича интеграциянинг йўқлиги.

Тартибга солиш бўйича мувофиқлаштирилган халқаро ёндашувларнинг йўқлиги транзакцияларни мураккаблаштиради ва хорижий ҳамкорлар билан ўзаро алоқани қийинлаштиради.

• Техник хавфлар.

Блокчейн платформаларининг заифликлари ва киберхужумлар имконияти крипто-активлардан кенг фойдаланиш учун жиддий тўсиқ ҳисобланади. Фойдаланувчиларни хакерлик хужумларидан ҳимоя қилиш учун қўшимча чоралар талаб этилади.

Ривожланиш истиқболлари

Крипто-активлар Ўзбекистондаги ривожланишининг истиқболлари қонунчилик базасини мустаҳкамлаш, фойдаланувчиларнинг хабардорлигини ошириш ва инвестицияларни жалб этишга боғлиқ. Реал активлар билан таъминланган барқарор токенларни (стейблкоинлар) жорий этиш бозорнинг ўзгарувчанлигини камайтиришга ва крипто-активларга бўлган ишончни оширишга хизмат қилиши мумкин.

Шунингдек, молиявий саводхонликни оширишга қаратилган таълим дастурларини ривожлантириш муҳимдир. Бу фойдаланувчиларга инвестиция қилиш ва крипто-активлардан фойдаланиш масалаларига ёндашишда онгли қарорлар қабул қилиш имконини беради.

Халқаро ҳамкорлик ҳам асосий ўрин тутиши мумкин. Ўзбекистон халқаро стандартларга мувофиқ ҳуқуқий механизмларни яратиш устида иш олиб бормоқда. Масалан, криптовалюталар транзакциясини мониторинг қилиш бўйича глобал платформаларга интеграция ноқонуний фаолият хавфларини камайтиришга ёрдам беради.

Хулоса

Крипто-активлар рақамли иқтисодиётнинг ажралмас қисмига айланмоқда. Ўзбекистон бу соҳани тартибга солишда илғор ёндашувни намоён этиб, унинг барқарор ривожланиши учун шароит яратмоқда. Бироқ, крипто-активларнинг тўлиқ салоҳиятини амалга ошириш учун қонунчиликни такомиллаштириш, хавфларни минималлаштириш ва халқаро ҳамкорликни кучайтириш зарур. Бу Ўзбекистонга жаҳон рақамли иқтисодиётида муносиб ўрин эгаллашга имкон беради.

Ривожланишнинг асосий йўналиши Ўзбекистонни глобал крипто-экотизимга интеграциялашга қўмаклашувчи институционал механизмларни мустаҳкамлашдан иборат бўлиши лозим. Фойдаланувчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва ноқонуний операцияларнинг олдини олиш бўйича қўриладиган чора-тадбирлар ушбу соҳанинг узок муддатли барқарорлиги ва ўсишини таъминлайди.

REFERENCES**Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар рўйхати**

1. Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 6 сентябрдаги №ОРҚ-866-сонли Қонуни — Крипто-активлар айланмаси ва хизмат кўрсатувчи провайдерлар фаолиятини тартибга солиш тўғрисида.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2024 йил 19 январдаги №ОРҚ-899-сонли Қонуни — Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс ва Жиноят кодексига крипто-активларни тартибга солиш бўйича ўзгартишлар киритиш ҳақида.
3. Ўзбекистон Республикаси Истиқболли лойиҳалар миллий агентлиги директорининг 2022 йил 14 июлидаги №32-сонли буйруғи — Крипто-активлар айланмаси соҳасидаги хизматлар провайдерларининг фаолиятини лицензиялаш тартибини тасдиқлаш тўғрисида.

4. Ўзбекистон Республикаси Истиқболли лойиҳалар миллий агентлиги директорининг 2024 йил 5 декабридаги №100-сонли буйруғи — Кripto-активлар соҳасидаги фаолият учун лицензия олиш тартиби тўғрисида.
5. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси (1554 ва 1555-моддалар) — Кripto-активлар айланмаси соҳасидаги қонунбузарликлар ҳақида.
6. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси (2788-модда) — Кripto-активларнинг ноқонуний айланмаси ва уларни жиноий мақсадларда қўллаш учун жиноий жавобгарлик ҳақида.

Адабиёт манбалари

1. Накамото С. **"Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System"** — Кriptoвалюталар даврини бошлаган оригинал ҳужжат.
2. **"Кripto-активлар ва уларнинг дунёда ҳуқуқий тартибга солиниши: қиёсий таҳлил"** — Халқаро криптовалюталар тартибга солинишига бағишланган мақолалар тўплами.
3. **"Молиявий технологиялар ва блокчейн"** журнали — 2023 йилдаги МДХ мамлакатларида крипто-активларни тартибга солишга бағишланган сони.
4. **"Блокчейн: технология асослари ва амалий қўлланилиши"** — Ж. Ким ва А. Жонсон таҳриридаги блокчейннинг асослари ва турли соҳаларда қўлланилиши бўйича монография.
5. **CoinMarketCap портали маълумотлари** — Кriptoвалюталар бозори бўйича таҳлилий маълумотлар.
6. **Ўзбекистон ахборот агентлигининг рақамли активларни ҳуқуқий тартибга солиш бўйича мақолалари (2022–2024 йиллар).**